

F r a n o B a r a s

TRI PISMA MARŠALU MARMONTU

Svaki izvorni dokument o prošlosti Splita dragocjen je to više što je arhiv stare splitske općine uništen u požaru poslije sloma Italije godine 1943. Zato ovdje objavljujemo tri pisma splitskih građana upućena maršalu Marmontu. Pronašli smo ih u još uvijek nesređenom maršalovom ličnom arhivu u Châtillon-sur-Seine. To su molba trgovca-tezgara iz 1807, nedatirana predstavka poglavara bratovštine Gospe od Pojišana i čestitka-preporuka zastupnika izraelske narodnosti iz 1809.

Prvo pismo govori o malim egzistencijalnim brigama koje su pogodile neke splitske trgovce poslije rušenja mletačkog kaštela i uređenja splitske obale.¹⁾ Uvaj u povijesti Splita prvi značajniji zahvat u staru gradsku jezgru bio je izvršen prvenstveno iz strateških razloga. U svojim *Memoarima* Marmont piše: »*Da bih upotpunio sistem obrane i da se ne bih izložio opasnosti da u neprijateljske ruke padnu primorski gradovi, koje bi on zatim mogao naoružati i braniti, naredih da se otvore bedemi i poruše utvrde Splita i Trogira: poslije sam ova rušenja iskoristio za uljepšavanje ovih gradova (...)* Tako Split, čije starine najbolje govore o rimskoj veličini, dobi u luci veličanstven kej dug više stotina hvati i lijepi perivoj.«²⁾ Iako poduzeto iz strateških razloga, rušenje kompleksa mletačkog kaštela predstavljalo je i simboličan raskid s memljivom urbanističkom prošlošću koja se je pod utjecajem mletačke kolonijalne uprave zadržala u Splitu sve do poslednjeg desetljeća XVIII stoljeća.³⁾

Molba je pisana nevještom rukom na talijanskom jeziku, a u prijevodu glasi:

Njegovoj visosti vrhovnom zapovjedniku Dalmacije i Albanije!

U bogi Vincenzo Bigliani, sluga i podanik Vaše visosti, nema nikakvih posjeda, osim mjesta (prodajnog) ispred Vrata od mora a blizu bivše kuće gosp. Nikole Selebana. Po naređenju Vaše visosti oborene su sve tezge, to jest mjesta (prodajna) smještena na ovoj obali, da bi se oslobodila čitava obala i tako ljepše izgledala. Posjedujem isprave o vlasnosti, kako se vidi iz priložene tiskanice, gore spomenute tezge, dvanaest stopa duge i šest široke. Potaknut ja jedan nesretnik milosrđem Vaše visosti koje ste mi ukazali u brojnim susretima, usuđujem se skromno Vas zamoliti u nadoknadu jednako

mjesto blizu crkve sv. Dominika ili na nekom drugom predviđenom mjestu da bih mogao prodavati te bijedne predmete i tako unaprijediti svoje oskudno uzdržavanje. Hvala.

Split, 6. kolovoza 1807.⁴⁾

Iz ove molbe možemo zaključiti da se je u blizini Vrata od mora odvijala i trgovina na otvorenom, koja je poslije uređenja obale po svojoj prilici prenesena u blizinu crkve sv. Dominika, odnosno na prostor današnje tržnice. Isto tako da je Marmont, iako vrhovni zapovjednik francuske armije u Dalmaciji, održavao lične kontakte i s malim ljudima kakav je bio i ovaj siromašni prodavač.

Predstavka poglavara bratovštine Gospe od Pojišana pisana je dotjeranom kaligrafijom na francuskom jeziku s više pravopisnih i gramatičkih grešaka. U prijevodu glasi:

Njegovoj visosti vrhovnom zapovjedniku armije Dalmacije!

Dobročinstva kojima je Vaša visost obasula čitavu Dalmaciju, a osobito grad Split koji je prije bio najzapostavljeniji, a koji je možda najpodobniji po resursima, osigurala su Vam divljenje i zahvalnost Dalmatinaca.

Split se ukrasio obalom, ulicama, perivojima, a nadamo se da će genij slavnog vrhovnog zapovjednika Marmonta osvetiti i Dioklecijanovu palaču od uvreda koje su joj nanijeli vrijeme i ljudi.

Usred tolikih i tako dragocjenih dobara još je uvijek ostala neuređena ulica od Pojišana koja vodi do Gospine crkve i do carske česme. Visosti, poglavar Gospine bratovštine iznoseći Vam želje osoba svih staleža preklinje Vas da naredite izgradnju ove ulice, toliko potrebne stanovnicima Splita.

Sve možemo očekivati i svemu se nadati od mara i dobročinstva anđela zaštitnika Splita.⁵⁾

Iako ova predstavka nije datirana, na osnovu spomenutih radova možemo zaključiti da je upućena koncem 1807, odnosno početkom 1808, ali ne poslije 1. ožujka, jer je tog datuma Napoleon dodijelio Marmontu naslov vojvode od Dubrovnika, što bi sigurno bilo spomenuto u naslovu predstavke. Inače, u predstavi je uočljivo naglašena zapostavljenost Splita u vrijeme višestoljetne mletačke uprave, odnosno kratkotrajne prve austrijske vladavine. Zanimljivo je da se spominje i mogućnost uređenja Dioklecijanove palače. Neki autori smatraju da je Marmont namjeravao obnoviti i dotrajali zvonik katedrale.⁶⁾ Put o kojemu se govori očito je nekadašnja Smodlakina ulica, odnosno početak današnje ulice Rade Končara. Pretpostavljamo da se pod »carskom česmom« podrazumijeva izvor zvan »Kraljevo vrilo« koji se nalazio u Trsteniku.⁷⁾ (Ili je možda postojala i neka druga česma?) Ovaj je pravac u ondašnjem Splitu bio veoma frekventan jer je vodio prema brojnim splitskim vinogradima koji su se prostirali jugoistočno sve do Žnjana. Na predstavi

je Marmont vlastoručno signirao R (repondu). Međutim odgovor nam nije poznat, niti smo mogli utvrditi kada se izgradio spomenuti put.

Treće je pismo posebno značajno jer predstavlja jedan od rijetkih dokumenata splitske Židovske zajednice čiji su arhiv spalili fašistički rasisti na Narodnom trgu 1942. godine. Splitska Židovska zajednica, koja je prema francuskim vojnim podacima 1806. godine brojala 170 osoba,⁸⁾ živjela je izolirana u Getu u sjeverozapadnom dijelu Dioklecijanove palače. Marmont je posebnim ukazom 23. ožujka 1807. naredio neka se poruše vrata Geta i Židovima dopusti slobodan pristup u ostale dijelove grada. Istovremeno je zaprijetio svima onima koji bi se usudili napadati Židove.⁹⁾ Tako su i splitski Židovi postali ravnopravni građani, čak je 31 od njih bio unovačen 1809. kao artiljerac.¹⁰⁾

Pismo je pisano biranim talijanskim jezikom, uzvišenim stilom i odražava svu poniznu i beskrajnu zahvalnost koju su splitski Židovi gajili prema Marmontu. U prijevodu glasi:

*Njegovoj visosti gospodinu maršalu Marmontu,
vojvodi od Dubrovnika i vrhovnom zapovjedniku
francuske armije u Dalmaciji!*

*Iz mnoštva silnih zgoda najvećeg od vladara doprije do naših
ušiju ona što više od svih ostalih potrese naše srce i obuze ga naj-
većim oduševljenjem: sretno unapređenje Vaše visosti u uzvišeni
čin maršala Kraljevstva.*

*Za Vašeg boravka u Dalmaciji ostaviste toliko tragova dobro-
činstava (učinjenih) maloj izraelskoj narodnosti Splita da ona osjeća
najveću radost što će slavni stijegovi Vaših jedinica prekriti ovu
pokrajinu i zato se ova ponizna i odana narodnost nada da ćete
je uvrstiti među najvjernije podanike Vaše visosti.*

*Ako se ne bi uzdala u onoga koji je prema njoj bio toliko pra-
vedan, čak i velikodušan, u koga bi se onda mogla pouzdati?*

*Da, bit ćemo presretni, ako slavni vođa, koji nam bi milosrdni
otac, ostane nam to i ubuduće.*

*Neka vaša uzvišena velikodušnost milostivo i ljubazno pogleda
na one koji, usuđujući se težiti za najvišom zaštitom, teže jedino
za onom Vaše visosti nadajući se da su je zaslužili gajeći u dnu
svojih poniznih srdaca prema Vašoj visosti koliko žarku privrženost,
toliko najsmjernije i najdublje poštovanje*

Vašoj visosti

*Najodanije, najsmjernije i najponiznije
sluge zastupnici izraelske narodnosti*

Split, 8. prosinca 1809.¹¹⁾

Možemo se upitati zašto splitski Židovi čestitaju Marmontu unapređenje u maršala tek poslije šest mjeseci. Marmont je, naime, bio unaprijeđen u maršala carstva (ne kraljevstva!) 12. srpnja 1809, osam dana poslije bitke kod Wagrama, odnosno na dan potpisivanja primirja u Znojmu.¹²⁾ Ovo nam zakašnjenje postaje shvatljivo kada se prisjetimo da su austrijske jedinice pod zapovjedništvom generala Kneževića iskoristile

izbivanje Marmontove armije iz Dalmacije, pobunile stanovništvo i ostale u Dalmaciji sve do zadnjih dana studenoga, iako je već schönbrunnskim mirom potpisanim 14. listopada Francuskoj bila vraćena čitava Dalmacija.¹³⁾ Marmont se iz Pariza vratio u Ljubljanu tek 16. studenoga, a generalnim guvernerom Ilirskih Pokrajina imenovan je ukazom od 25. prosinca, zato ove njegove nove titule nema u pismu splitskih Židova.

Objavljujući ova tri izvorna dokumenta želili smo dodati nekoliko kamenčića više u mozaik svagdašnjice našega grada u prvom desetljeću XIX stoljeća.

BILJEŠKE

- 1) O sudbini mletačkog kaštela i njegovom rušenju najiscrpnije je pisao D. Kečkemet, *Splitski kaštel*, Anali Historijskog instituta JAZU u Dubrovniku, god. IV—V, Dubrovnik, 1955—56, str. 267—303.
- 2) Iz *Memoara maršala Marmonta*, Čakavski sabor, Split, 1977, str. 39, 57.

*A Sua Eccellenza Sig.^{ra} Marescial Marmont, Duca
di Ragusa, e General in Capo dell'Armata in Dalm.*

16

*Nella folla degli avvenimenti strepitosi del più grande
de' Monarchi, venne a ferir le nostre orecchie, quindi
che più di tutte commose il nostro cuore, e lo immerse
nel più vivo trasporto, il felice innalzamento di V.
Eccellenza all'eccelsa grado di Marescial del Regno.
Nel vostro soggiorno in Dalmazia, lasciaste tante orme
di beneficenze alla piciola Nazione Israelitica di
Spalato, che non può che sentire col ravviso della gioia
che Li gloriosi Vessili delle Vostre Colonne, copriranno
questa Provincia, e che per conseguenza quest'umile
e devota Nazione, si lusinga d'essere da Voi annoverata
fra i Sudditi i più fedeli di V. Eccellenza.
S'ella non s'appoggia a chi fu tanto con essa giusto,
anzi generoso, a chi dovrà mai appoggiarsi.*

*Si, noi saremo troppo fortunati, se quel glorioso Duce,
 che fu a noi Caudre pietoso, Lo sarà anche se l'avvenire
 Cosa La Vostra Eccelsa magnanimità gettar uno squore
 propizio, e affettuoso, su quei che se osano aspirare a
 somme protezioni, non aspirano che a quella di V. Ecc.
 la quale se sperano di meritare, non è che troppo
 sentendo nel fondo de' Loro umili cuori quanto capaci
 sieno di sentire per V. Ecc. il vivo attaccamento visio
 colla più ossequiosa e profonda venerazione*
Di Vostra Ecc.^a
Spalato 8. d'Ag. 1809
Vost. Dev. Asser. Servitor.^o
J. Deputati della Nazione Israel.

Pismo splitskih Židova maršalu Marmontu 1809.

- 3) Povodom ovih zahvata Kraglski Dalmatin objavio je izvještaj o svečanoj sjednici splitske općine održanoj 16. travnja, te govor Ive Gorišića in extenso u broju 19, 1807, str. 147—150. Evo odlomka:

»Staari kastio koji uzidujuchise varhu luke po kraj mora čignasce tisnu nassu rivu oboren na zemgliu sadaje činni prostraniu, i gnegovi ostancki sluxe za razsciritije. Postavgliena na ti način u prav zemglia meju jednom i drugom straanom, otvoren po sridu gne jedan put upravni, slobodno stajuchi proscetatisse na poglavitim Turnim, nasc Grad promigniva oblicje na jedan način mnogo visci nego mi uffahomo, a moxe bitti mnogo visci joschie nego mi isti xegli-ahomo.«

- 4) »S. E. General In Capo della Dalmazia, ed Albania

Il Povero Vincenzo Bigliani servo, e Sudito di V. E. non ha alcuna proprietà, se non un posto dinanzi La porta Marina, e vicino alla fù Casa del Sr. Nicolo Celebam. Per Ordine di V. E. furono gettati giù tutti li banchi, cioè, posti situati in questa Marina per ridurre tutta la Marina Libero che forma il più Spetacolo. Io tengo i miei titoli di proprietà, come dal'unità Stampa rilevarà del banco Sudeto di piedi dodeci Lungo e sei in Larghezza. Animato io povero Infelice dalla Pietà di V. E. in molti incontri Manifestata mi fo Coraggio di umilimt. addomandarvi un compenso di un posto eguale vicino alla Chiesa di S. Domenico, oppure in un altro Luoco in vista per poter commerciare quei miseri effeti, onde civanzare il ristretto mio Mantenimento. Grazie.

Spalato 6. Agosto 1807.

- 5) »A Son Excellence le General en Chef de l'arme de Dalmatie

Les bienfaits que Votr' Excellence à répandus sur la Dalmatie en general et particulièrement sur la Ville de Spalatro, qui à été auparavant la plus oubliée, et qui est peutêtre la plus capable de ressource vous ont gagné l'admiration et la reconnaissance des Dalmates.

Spalatro vient s'ennoblir par la marine, par le rues, par le jardins, et ont doit esperer que le Palais de Dioclétien sera vange des insultes du temps, et des hommes par le genie de l'illustre General en Chef Marmont.

Au milieu de tants et aussi précieux bien reste toujours imparfaite la rue de Poisan, la quelle conduit a l'Eglise de la Vierge, et a la fontaine de l'empeur. Excellence, le chef de la confraternité de la Vierge en vous esposant les

veus des tous les ordres des personnes vous supplie d'ordonner la confetion de cette rue si necessaire pour les abitants de Spalatro.

On doit tout se prometre et tout espérer du le zele, et de la bienfaisance de l'ange tuteler de Spalatro.

- 6) D. Kečkemet, *Restauracija zvonika splitske katedrale*, Zbornik zaštite spomenika kulture, Savezni institut za zaštitu spomenika kulture, Beograd, 1956, str. 42.
- 7) Česmu »Kraljevo vrilo« spominje C. Fisković, *Najstariji kameni grbovi grada Splita*, Vjesnik hrvatskog arheološkog društva, sv. XVI—XVII, Zagreb, 1935, str. 190.
- 8) F. Baras, *Nekoliko neobjavljenih dokumenata iz vremena francuske uprave u Dalmaciji*, Zbornik radova Ekonomskog fakulteta u Splitu, Split, 1977, br. 1/76, str. 31.
- 9) D. Kečkemet, *Židovi u povijesti Splita*, Split, 1971, str. 119.
- 10) G. Novak, *Povijest Splita*, Matica hrvatska, Split, 1965, knj. III, str. 58.
- 11) *A Sua Eccellenza Sigr. Marescial Marmont, Duca di Ragusa, e General in Capo dell'Armta. Fra. in Dalma.*

Nella folla degli avvenimenti strepitosi de più grande de'Monarchi, venne a ferir le nostre orecchie, quel che più di tutti comosse il nostro cuore, e lo immerse nel più vivo trasporto, il felice innalzamento di V. Eccellenza all' eccelso grado di Marescialo del Regno.

Nel vostro soggiorno in Dalmazia, lasciaste tante orme di beneficenze alla picciola Nazione Israelitica di Spalato, che non può che sentire col sommo della gioja che li gloriosi Vessili delle Vostre Collonne copriranno questa Provincia, e che per conseguenza quest'umile e devota Nazione, si lusinga d'essere da Voi annoverata fra i Sudditi i più fedeli di V. Eccellenza.

S'ella non s'appoggia a chi fu tanto con essa giusto, anzi generoso, a chi dovrà mai appoggiarsi?

Si, noi saremo troppo fortunati, se quel glorioso Duce, che fu a noi Padre pietoso, lo sarà anche per l'avvenire. Possa la Vostra Eccelsa magnanimità gettar uno sguardo propizio, e affettuoso, su quei che se osano aspirare a somme protezioni, non aspirano che a quella di V. Eccla. La quale se sperano di meritare, non è che troppo sentendo nel fondo de'Loro umili cuori quanto capaci sieno da sentire per V. Eccla. il vivo attaccamento insieme colla più ossequiosa e profonda venerazione.

Di Vostra Eccla.

Spalato 8 xbre 1809

*Umi. Devmi. Osseqmi. Servitori
I Deputati della Nazione Israel«*

12) *Iz Memoara ... o. c.*, str. 136, i bilj. br. 178.

13) P. Pisani, *La Dalmatie de 1797 à 1815 ...*, Paris, 1893, str. 325—326.

